

1990 ЭЭД ОНЫ МОНГОЛЫН УРАН ЗОХИОЛЫН ХӨГЖИЛ ХӨДӨЛГӨӨН ҮЕ ДЭХ ХОВД ИХ СУРГУУЛИЙН УРАН ЗОХИОЛЫН ДУГУЙЛАНГИЙН ХУВИРАЛТЫН ТУХАЙ

С.Цоморлиг
(МУИС-ийн Улаанбаатар сургууль)

Ховд их сургуулийн дэргэдэх “Уран зохиолын дугуйлан”-гийн түүх, үе үеийн удирдагч багш нар, энэ дугуйлангаас төрөн монгол уран зохиолын түүхэнд өөрийн гэсэн байр суурийг эзэлсэн уран бүтээлчдийн талаар өгүүлж, шинэ тутам гарч ирж буй, илэрхийлэл, урлах эрдмийн хувьд бусдаас ялгаран буй зарим залуу уран яруу найрагчдын талаар тоймлон, зарим шүлэг зохиол задлан шинжлэл хийсэн болно. Монголын орчин үеийн уран зохиолын түүхэнд “Зүс бүгэг андууд” номоороо танигдсан реалист бус чиглэлийг тодорхойлогч нь тус сургуулийн төгсөгч Г. Бадамсамбуу, 1990-ээд оны утга зохиолын гол төлөөлөл Т.Баянсан, Д.Цогбадрах, Б.Лхагвасүрэн нар байлаа. Энэ уламжлалыг Ц.Баасандорж, Д.Энхбаяр зэрэг төгсөгчид үргэлжүүлж байгаа талаар авч үзжээ.1990-ээд оны үеийн Монголын уран зохиолын үзэл санааны чөлөөт байдал, туурвил зүйн сэтгэлгээний шинэчлэл, уран бүтээлийн арга барилын шилжилтэд Ховд их сургуулийн Уран зохиолын дугуйлангийнхан тодорхой байр эзэлдэг юм.

“Зүс бүгэг андууд”. 1990 он ардчилсан хувьсгалаас хойш гарч ирсэн анхны авангард маягийн бүлэг, урсгал юм. 1990 оны ардчилсан хувьсгалын нөлөөгөөр монголын зохиолчдын эвлэлийн удирдлага, зохион байгуулалтын хувьд өөрчлөн шинэчлэх хөдөлгөөн гэнэт өрнөж МЗЭ-ийн ээлжит бус их хурал, онц их хурлууд шил, шилээ даран чуулж ахуйд хөдөөгийн хэсэг залуус хурлын завсарлагаагаар нэгэн бяцхан ном тарааж байсан нь “Зүс бүгэг андууд” нэртэй байсан бөгөөд монголын орчин үеийн уран зохиолд өөрсдийгөө тунхаглан гарч ирсэн анхны реалист бус бүлэглэл байлаа.

Энэ бүлэг үзэл баримтлал, зорилгоороо Д.Батбаяр, Д.Урианхай, Б.Лхагвасүрэн, Б.Цэнддоо нарын хийсвэр сэтгэлгээний яруу найргийн багавтар өвийг түшиглэн гарч ирсэн бөгөөд тэрхүү туршлагыг туйлд нь хүртэл үргэлжлүүлэх сонирхолтой байв.

“Зүс бүгэг андууд”-ын гол уриа бусад урсгалуудынх шиг онол номлолын шинжтэй бус харин уран зохиолын хуучин цагийн хатуу шалгуур бүхий “нэр хүндтэй” ертөнцөд гэм хийсэн хүүхдүүд шиг хулгаж бэргэсэн мэт зальжин, зөөлөн үгээр учир ухуулан орж ирсэн билээ (Галбаатар Д.).

Энэ үед социалист үзэл суртлын уран зохиолын хүчирхэг машин бүх хүчээрээ ажиллаж асан ахуй цаг тул тэд аль болохоор өөрсдийгөө гэм зэмгүйхэн шиг танилцуулах гэсэн байр суурь суурь барьж байлаа. Тэд “Ямар ч атугай эрхэм хүн таны өмнө бид товчхон, зүрхшин зогсож байна... Бид байна” гэж даруухан илэрхийлэхдээ битүүхэн сэтгэл зовнил, үзэл бодолдоо итгэсэн бардам дуу хоолойг хослуулан орж ирсэн юм.

Уг бүлгийн гол гишүүд нь Г.Бадамсамбуу, М.Уянсүх, Ц.Цэнд, Б.Пүрэвсүрэн, П.Лхагвасүрэн, Т.Баянсан зэрэг багш, зураач мэргэжилтэй өөр өөр аймагт амьдардаг модернизм, чөлөөт сэтгэлгээг хүсэмжлэгч залуус байсан билээ. Залуу уран бүтээлчид Улаанбаатарт танилцаж улмаар хамтын бүтээл хийхээр тохирон анхны номоо Увс аймагт хэвлүүлжээ. Түүнээс хойш “Жиг дуун”, “Гүний анир”, “Адил хуучин” зэрэг 6 номоо хэвлүүлсэнээрээ бусад урсгалуудаас илүү тууштай, эв найртай, зорилготой бүлэглэл болохоо харуулсан юм.

“Зүс бүгэг анд”-ууд үзэл зорилго нэг боловч арга барил, найруулгын хувьд тус тусдаа бие даасан шинжтэй ч ертөнцийг үзэх үзэл, уран сайхны сэтгэлгээний хэв маягаараа их ойр юм. Тухайлбал Г.Бадамсамбуу монголын уламжлалт сентименталь маягийн сэтгэлгээ, шүлэглэх ур маягийг сонгон “сэрлийн шүлэг, хий сэрэмжийн ойллого, зөн сэрэхүйн бичил төрлийн адармаат замыг сонгосон бол М.Уянсүх, Б.Пүрэвсүрэн нарын шүлэгт хийсвэрлэл, утга далдлал, сюрреалист маягийн бичлэгийн арга барил зонхилж, Ц.Цэндийн бүтээлд зөн совин, билэг, мэдрэхүйн мөн чанарт шүтсэн онцлог харагддаг.

Өдгөө ч шүлэг найргийн хөг тасраагүй үргэлжлэн буйд сэтгэлийн баяр эснэнэ. Алс аавын нутгаа зүүдэлж, санаа алдах шиг болоход гэгээн гунигаараа гоёж, намар хаврын гэгэлгэн өдрүүдээс шүлгийн мөр түүж явна. Оюутан цаг, залуу насны эрчимт хүчээр эмзэг элбэгхэн бодлын хөндүүр, аясхан хөх талын зэрэглээ шиг гоёхон, аавын харц шиг ухаарлын шүлгүүдийг бичдгийн учир энэ бол дахин давтагдахгүй агшин. Иймээс, нэгэн цагт багш анд Д. Мөнхтөр, оюутан шавь Б. Лхагвасүрэнгийнхээ хамтран гаргасан “Цаг мөрний эрэгт...” номын оршилд С. Энхбаяр багш “Нэгэн цагт бид залуу явлаа...” (4.3) гэж омог бардам тунхагласан байдаг.